

แบบบันทึกองค์ความรู้รายบุคคล

๑. ชื่อองค์ความรู้ เทคนิคการสร้างและพัฒนาสัมมาชีพชุมชนสู่ความยั่งยืน
๒. ชื่อเจ้าของความรู้ นายภาณุวัฒน์ แบ่งเพชร ตำแหน่งนักวิชาการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ
สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี

๓. องค์ความรู้ที่บ่งชี้

- ☒ หมวดที่ ๑ สร้างสรรค์ชุมชนพึ่งตนเองได้
- ☐ หมวดที่ ๒ ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากให้ขยายตัวอย่างสมดุล
- ☐ หมวดที่ ๓ เสริมสร้างชุมชนให้มีธรรมาภิบาล
- ☐ หมวดที่ ๔ เสริมสร้างองค์กรให้มีขีดสมรรถนะสูง

๔. ที่มาและความสำคัญในการจัดทำองค์ความรู้

ปัจจุบัน รัฐบาลให้ความสำคัญกับการบรรลุเป้าหมายการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ชนบทที่มีความเข้มข้นมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจาก ความพยายามของรัฐบาลในการยกระดับประเทศไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือที่นิยมเรียกกันว่า ไทยแลนด์ ๔.๐ ซึ่งเป็นความพยายามเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น แต่รัฐบาลเองก็ประสบปัญหาและข้อจำกัดหลายประการที่ไม่อาจบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้อย่างราบรื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคชนบท ยังไม่อาจหลุดพ้นจากความยากจน อันเป็นข้อจำกัดที่รัฐบาลไม่สามารถไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ ดังนั้น รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายสาธารณะที่มุ่งยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้เติบโต ด้วยการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ กำหนดแผนแม่บทเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี โดยยึดหลักการ คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อมุ่งสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ และแก้ไขปัญหาความยากจนไปพร้อม ๆ กัน การลดสัดส่วนของความเหลื่อมล้ำของรายได้ประชากรภายในประเทศ โดยมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน หนึ่งในนโยบายของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาความยากจน ตามแผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง โดยมอบหมายให้ กรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบ บูณาการแผนงานไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติ กำหนดเป็นโครงการสร้างสัมมาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การบูรณาการด้านความร่วมมือผ่านกลไกประชารัฐ โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาอาชีพครัวเรือน มุ่งยกระดับเศรษฐกิจฐานราก ยกระดับรายได้ของคนในชุมชนให้สูงขึ้น โดยการสร้างอาชีพ หรือเรียกว่า สัมมาชีพชุมชน ภายใต้หลักการ ชาวบ้านสอนชาวบ้าน คือ ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จด้านอาชีพและเป็นผู้ซึ่งคนในพื้นที่ให้การยอมรับนับถือเป็นปราชญ์ชุมชน ดำเนินการฝึกสอนอาชีพแก่ครัวเรือนเป้าหมายที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งปัจจุบันกำหนดไว้ ๓๘,๐๐๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ตามความต้องการที่แท้จริงและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนเป็นสำคัญ

สำหรับการนำนโยบายสร้างสัมมาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ในระดับของอำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนระดับอำเภอ เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนโครงการสู่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งประกอบด้วย ประชาชนในระดับหมู่บ้านที่มีรายได้ต่ำกว่าตัวชี้วัดเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน หรือเป็นครัวเรือนที่ได้รับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ จำนวน ๙,๗๖๘ ราย หรือร้อยละ ๒๐.๕๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะความแตกต่างกันของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสังคมภายในหมู่บ้าน ย่อมส่งผลกระทบต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติที่ประสบปัญหาที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ ในส่วนของอำเภอเลาขวัญ มีลักษณะบริบทเชิงธรณีวิทยา เป็นพื้นที่ราบสูงสลับกับเนินเขา ค่อนข้างแห้งแล้งยาวนาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อลักษณะของการประกอบอาชีพ สามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ รวมถึง ลักษณะการเข้าถึงและให้บริการสาธารณะยังไม่ครอบคลุมทั้งพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ห่างไกลจากเขตชลประทาน ตลอดจนข้อจำกัดของกฎหมายบางประการของการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การดำเนินโครงการสร้างสัมมาชีพชุมชนในบริบทระดับหมู่บ้าน ปัจจัยสภาพแวดล้อมเชิงพื้นที่ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถส่งผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการเป็นอย่างยิ่ง

๕. กระบวนการ/ขั้นตอนในการปฏิบัติงาน

- ๑) ศึกษาและทำความเข้าใจโครงการอย่างแท้จริง
- ๒) ศึกษาและทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ดำเนินโครงการ (ระดับหมู่บ้าน) โดยการสังเกตและสอบถามจากชาวบ้านในพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูล
- ๓) เปรียบเทียบโครงการกับข้อมูลของหมู่บ้านที่ค้นพบ เพื่อจำแนกความเหมือนและความแตกต่างกันของโครงการกับบริบทของหมู่บ้าน เพื่อวางแผนการดำเนินกิจกรรม
- ๔) อธิบายทำความเข้าใจโครงการให้ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำในหมู่บ้านให้เข้าใจและยอมรับในโครงการก่อนดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้าน โดยการเข้าถึงผู้นำเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการเข้าถึงครัวเรือนเป้าหมาย
- ๕) ร่วมกับผู้นำคัดเลือกปราชญ์ชุมชน ๕ คน โดยให้พิจารณาผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือร่วมอยู่ในทีมปราชญ์ชุมชนด้วย
- ๕) ประชาคมชาวบ้านเพื่อคัดเลือกครัวเรือนเป้าหมาย จำนวน ๒๐ คน โดยมุ่งเน้นคนที่สมัครใจเข้าร่วมเป็นลำดับแรกก่อน ไม่มีการบังคับเข้าร่วมกิจกรรม ให้สิทธิในผู้นำและปราชญ์ชุมชนในการคัดเลือกครัวเรือนเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างอิสระ
- ๖) จัดประชุมกลุ่มย่อยเฉพาะปราชญ์ชุมชนและผู้นำก่อนการดำเนินกิจกรรมร่วมกับครัวเรือนเป้าหมาย เพื่อกำหนดวิธีการ วางแผนดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้าน และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
- ๗) จัดประชาคมครัวเรือนเป้าหมายเพื่ออธิบายรายละเอียดของกิจกรรมให้รับทราบอย่างแท้จริง พิจารณาอาชีพที่จะดำเนินกิจกรรมและวันดำเนินกิจกรรม โดยใช้มติในที่ประชาคมเป็นสำคัญ
- ๘) ดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ และติดตามการดำเนินกิจกรรมทุกๆ ๑ สัปดาห์

๖. ปัญหาที่พบและแนวทางการแก้ไขปัญหา

๖.๑ ปัญหาที่พบ

๑) ช่วงเวลาการดำเนินโครงการ ไม่สอดคล้องกับช่วงเวลาวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ กล่าวคือ การแบ่งกิจกรรมต่าง ๆ เป็นรายไตรมาสของระบบราชการ ไม่สอดคล้องกับห้วงเวลาของการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ป้าหมาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ ทำอาชีพเกษตรกรรม คือ ปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง และเลี้ยงสัตว์ ต้องพึ่งพาฤดูกาลในการประกอบอาชีพ ในช่วงเดือน ตุลาคมถึงเดือนธันวาคม ชาวบ้านจะเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร และชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายจะออกไปรับจ้าง ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ ช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม เป็นช่วงที่มีพายุจากลมมรสุม มีฝนตก ชาวบ้านส่วนใหญ่รับจ้างปลูกมันสำปะหลัง และอ้อย ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มที่ ส่วนในช่วงเดือนเมษายนถึงสิงหาคม เป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการประกอบอาชีพแล้ว สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มที่

๒) การกิจของพัฒนาการที่รับผิดชอบมีปริมาณที่มาก สร้างภาระให้กับพัฒนาการ ทำให้การติดตามผลการดำเนินงานในพื้นที่ไม่มีความต่อเนื่อง ภาระการรายงานข้อมูลจากกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ประกอบกับพัฒนาการแต่ละคน มีโครงการและพื้นที่รับผิดชอบค่อนข้างมาก ไม่สามารถติดตามหรือส่งเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องได้ และที่สำคัญคือ ทีมวิทยากรสัมมาชีพชุมชนยังไม่มีความพร้อมเพียงพอที่จะส่งเสริมกิจกรรมในหมู่บ้านได้ด้วยตนเอง ถ้าพัฒนาการไม่ติดตามส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง การดำเนินกิจกรรมก็จะชะงักไป หรือไม่ได้รับความสนใจจากชาวบ้านอีกต่อไป

๓) การมุ่งให้เกิดรายได้จากการประกอบอาชีพในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งเกิดจากความรวดเร็วในการรายงานข้อมูลรายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพ ส่งผลให้กลายเป็นข้อจำกัดในการคัดเลือกอาชีพสำหรับฝึกอบรม ทำให้เกิดอาชีพที่คล้าย ๆ กันในการอบรมแต่ละหมู่บ้าน ประกอบกับครัวเรือนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ เป็นครัวเรือนรายได้น้อย ประกอบอาชีพรับจ้างและเกษตรกรรม ไม่มีทักษะในการขายสินค้าเพียงพอ ไม่สามารถจัดหาแหล่งจำหน่ายสินค้าได้ด้วยตนเอง และวัสดุที่ได้รับมีเพียงพอสำหรับสาธิตอาชีพและฝึกปฏิบัติเท่านั้น ไม่เพียงพอที่จะเป็นต้นทุนประกอบอาชีพได้ และที่สำคัญคือครัวเรือนมีรายได้น้อยไม่สามารถลงทุนประกอบอาชีพที่ได้รับการอบรมมาได้ ประกอบกับไม่มีความมั่นใจในการลงทุนว่าจะได้กำไรตามที่คาดหวัง ถึงแม้ว่ากองทุนในชุมชนจะมีเงินทุนให้กู้ยืมเพียงพอ แต่ครัวเรือนก็ไม่มั่นใจว่าเมื่อลงทุนไปแล้วจะประสบความสำเร็จหรือไม่ กลัวขาดทุนและไม่มีเงินใช้คืนกองทุน ครัวเรือนส่วนใหญ่จึงเกิดความท้อแท้และล้มเลิกไป

๖.๒ แนวทางการแก้ไข

๑) พัฒนาการต้องศึกษาปฏิทินฤดูกาลของชาวบ้านในพื้นที่ให้ชัดเจน และกำหนดช่วงเวลาที่บ้านจะสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ โดยอาจกำหนดวันดำเนินกิจกรรมที่ไม่ต่อเนื่องกัน โดยประชุมร่วมกับทีมวิทยากรสัมมาชีพชุมชนและครัวเรือนเป้าหมาย เพื่อหาวันดำเนินกิจกรรมที่ชาวบ้านสะดวกต่อการเข้าร่วมมากที่สุด โดยที่ชาวบ้านคนใดไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ให้ส่งผู้แทนครัวเรือนคนอื่นๆ มาเข้าร่วมแทนตน

๒) สร้างและเตรียมความพร้อมทีมวิทยากรสัมมาชีพชุมชนให้สามารถส่งเสริมกิจกรรมในหมู่บ้านของตนเองให้ได้มากที่สุด โดยพิจารณาให้ผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของทีมวิทยากรสัมมาชีพชุมชนด้วย เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านย่อมเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในหมู่บ้าน และสามารถขอความร่วมมือจากชาวบ้านได้ง่าย

กว่าปราชญ์ชุมชน ส่วนเจ้าหน้าที่ต้องคอยติดตามการดำเนินกิจกรรมอยู่เป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องจากผู้ใหญ่บ้านโดยตรง เพื่อกระตุ้นให้ผู้ใหญ่บ้านไปสั่งการที่มหาวิทยาลัยคนอื่น ๆ ให้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

๓) ส่วนสำคัญอยู่ที่การคัดเลือกอาชีพ โดยก่อนที่จะคัดเลือกอาชีพ ที่มหาวิทยาลัยสมาชิกต้องสรุปอาชีพที่มีอยู่ภายในหมู่บ้านของตนเอง โดยไม่ควรพิจารณาอาชีพใหม่ ให้นำอาชีพที่มีอยู่แล้วมาพิจารณา เนื่องจาก อาชีพใหม่ย่อมฝึกฝนให้เกิดทักษะและความชำนาญได้ยาก ประกอบกับต้องลงทุนใหม่ และจัดหาแหล่งจำหน่ายใหม่ ซึ่งอาจไม่มีความยั่งยืน การนำอาชีพที่มีอยู่แล้วมาต่อยอดจะสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้โดยง่าย และไม่เป็นภาระแก่ชาวบ้านอีกด้วย เนื่องจากเป็นสิ่งที่เขาทำเป็นอาชีพปกติ ไม่ต้องลงทุนเพิ่มมากมายนัก และมีแหล่งจำหน่ายที่แน่นอน อีกประการหนึ่งคือทำความเข้าใจกับครัวเรือนโดยให้ครัวเรือนมุ่งการสร้างทักษะด้านอาชีพ และการแบ่งปัน มากกว่าการมุ่งสร้างรายได้ ซึ่งรายได้เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น

๗. เทคนิคในการปฏิบัติงาน

๑. ความเข้าใจในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของกรมการพัฒนาชุมชน ทุกกระบวนการ
๒. ความเข้าใจในบริบทของชุมชน ทั้งความเป็นอยู่ วัฒนธรรม อาชีพ และความต้องการต่างๆ
๓. ความเข้าถึงชุมชน คือการได้เข้าไปพูดคุยกับผู้นำชุมชน ครัวเรือน และสมาชิกในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ
๔. พัฒนาความต้องการของชุมชนให้เกิดผลเป็นรูปธรรม และทำด้วยความจริงใจ

๘. ประโยชน์ขององค์ความรู้

๑. สร้างมุมมองและข้อเท็จจริงต่อการดำเนินกิจกรรมในบริบทของหมู่บ้าน
๒. ประโยชน์ที่เจ้าหน้าที่จะได้รับเจ้าหน้าที่มีความรู้ในการขับเคลื่อนโครงการระดับหมู่บ้านที่สามารถประยุกต์วิธีการ ขั้นตอน กระบวนการของโครงการ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ สามารถขับเคลื่อนงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด
๓. พัฒนาการและสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์อันดี เกิดความไว้วางใจ และช่วยเหลือกันพัฒนาชุมชนให้เจริญขึ้น และเกิดเครือข่ายการพัฒนากลุ่มเล็กๆ ขึ้นด้วย
